

TEUFİK MUFTIĆ (Sarajevo)

SEMANTIKA IZ TRILITERA IZVEDENIH VRSTA ARAPSKIH GLAGOLA¹

I. UVODNI OSVRT NA OSNOVNU VRSTU

Osnovni pojam neke riječi u arapskom, kao i u drugim semitskim jezicima, vezan je za tzv. korijenske konsonante ili radikale. Tih radikala u arapskom jeziku može biti od jedan do pet, a glagoli se izvode prvenstveno od korijena s tri radikala (trilitera, al-*ṭulāṭiyyu* l-muḡarrad) ili pak sa četiri radikala (kvadrilitera, al-rubā'iyyu l-muḡarrad), ali u znatno manjoj mjeri. Etimološki, neke trilitere ili kvadrilitere derivirane su i iz korijena sa dva korijenska suglasnika, tj. bilitere (ḡidr *ṭunā'iyy*) te je njihovo osnovno značenje vezano samo za ta dva njihova radikala.

Međutim, već u I (temeljnoj) vrsti arapskih trokonsonantskih glagola mogu kod istog korijena nastati varijante osnovnog značenja usljed varijacija pratećeg vokalizma² tako da paradigma (u perfektu = al-māḏī) »fa'ala« (dakle s vokalizmom: a—a—a) označava akciju (npr. kataba — pisati), dok paradigma »fa'ila« (a—i—a) ukazuje na prolazno stanje (npr. fariḡa — radovati se), a paradigma »fa'ula« (a—u—a) znači trajne osobine ili stanja (npr. karuma — biti plemenit, ṣa'uba — biti teško, itd.).

Osim toga, i same ove paradigme I vrste ili, kako se kod nas obično nazivaju, glagolski razredi (kojih arapski jezik razlikuje šest) mogu često biti polisemne, tj. imati svaka za se, ili pak samo poje-

¹ Pitanja ove teme relativno su nepotpuno i sporadično obrađivana od raznih autora, a kao donekle zakružena cjelina problem je tretiran gotovo isključivo u vezi s morfologijom ovih oblika kojoj je gotovo redovno posvećivana glavna pažnja, dok je semantička strana bila prilično uzgredno spominjana bez nekih bližih razmatranja.

² O tome uporediti u djelu: *An introduction to the comparative grammar of the Semitic languages (Phonology and Morphology)* by Sabatino Moscati, Anton Spitaler, Edward Ullendorff, Wolfram von Soden. Edited by Sabatino Moscati. Wiesbaden 1964, str. 122 [pod: a) Simple Stem, 16, 2].

dine od njih, po dva ili više međusobno manje-više različitih značenja, koja ponekad mogu biti i sasvim divergentna, eventualno uz pomoć drugih riječi, kao što je, npr., slučaj modifikacije njihovih značenja pomoću prijedloga (npr. kod glagola: da'ā — pozvati; da'ā li — blagosloviti, da'ā 'alā — prokleti i sl.).

Nekada i pasivni oblik, koji nastaje varijacijom vokalizma [u I vrsti s paradigmom »fu'ila« (u—i—a) u perfektu], može izazvati promjenu osnovnog značenja, tako da za naše stanovište, i pored njihove semantičke povezanosti, nekad nastane sasvim nešto novo (kao u primjeru: ġāšiya — prekriti, a u pasivu: ġušiya 'alā — onesvijestiti se i dr.).

I inače, često vrlo raznolika značenja raznih (glagolskih i imenskih) oblika temeljne vrste u arapskom moraju se nekad svoditi na više osnovnih pojmova (notions de base), kako je postupljeno u još nedovršenom velikom arapsko-francusko-engleskom rječniku od Blachère, itd., zasnovanom na semantičkoj osnovi.³ Ta raznolikost polaznih značenja mogla je nastati dugim semantičkim razvojem pojedinih korijena i njihovih derivata, a eventualno je nekad bila i rezultat konvergencije dvaju ili više prvobitno morfološki različitih korijena koji su, izjednačivši se fonetski potpuno po svome obliku, zadržali i dalje svoja prvobitno različita značenja, tako da sada izgleda kao da se radi o jednom korijenu, jedinstvenom po formi, a polisemnom po svojim značenjima.

Ako uzmemo glagolsko značenje I vrste kao osnovno, onda će njeni imenski oblici, već po samoj svojoj kategorijalnoj pripadnosti, morati unijeti određenu novu nijansu tome osnovnom značenju s obzirom na različite funkcije nominalnih formi u sklopu rečenice, koje se znatno razlikuju od onih verbalnih, a u određenoj mjeri, svakako, i same međusobno.

Ta razna funkcionalna značenja nominalnih formi I vrste (infinitiva, participa i drugih pridjeva te raznih imenskih oblika) u semantičkoj su sprezi sa samim svojim različitim oblicima (paradigmama) obrazovanim na razne načine tvorbe riječi u arapskom jeziku, u koje spadaju: unutarnja izmjena samoglasnika (vokalna alternacija), udvajanje korijenskih suglasnika (geminacija), duljenje određenih samoglasnika (prolongacija), dodavanje pojedinih suglasnika na raznim mjestima u korijenu (afiksacija) i ponavljanje drugog ili trećeg radikala (reduplikacija). Svi ovi načini (tvorbe novih oblika) služe i za obrazovanje tzv. izvedenih vrsta (ruski: производные породы)⁴ iz osnovne (I) vrste ili iz neke druge osnove.

³ To je: *Dictionnaire arabe-français-anglais (Langue classique et moderne)* par R. Blachère, Ch. Pellat, M. Chouémi et C. Denizeau. Kao primjer tih »notions de base« uzmimo korijen: حَجَر čija je ma-

terija podijeljena na: A. Giron, protection; interdiction [... B. pierre ...] O. (antroponimi) i T. (toponimi) — na str. 2130, Tome troisième, Paris 1976.

⁴ O njima vidjeti: N. V. Jušmanov, *Grammatika literaturnogo*

U arapskoj gramatici ta se izvedena značenja nazivaju i aspektima (vidovima). Međutim, R. Simeon⁵ pojam »vid« zadržava za radnju izraženu glagolom promatranu u njenom vršenju, pa se (u našem jeziku) javlja bilo kao nesvršeni vid (*aspectus imperfectivus*) bilo kao svršeni vid (*aspectus perfectivus*). U arapskom jeziku se ti vidovi (kako u I tako i u izvedenim vrstama) izražavaju glagolskim »vremenima« koja, u stvari, prvobitno nisu vremenski lokalizirana, nego upravo označavaju spomenuta dva vida, i to: al-*muḏāri'* (imperfekt) nesvršeni, i al-*māḏī'* (perfekt) onaj svršeni vid.

Oba ta vida mogu u izvedenim vrstama imati različita leksička značenja, kao što su: durativno, intenzivno, iterativno, kauzativno, rezultativno, i dr. »Za sve te — semantičke — razrede glagola, izuzevši svršeni i nesvršeni vid, upotrebljava se kao skupni naziv podvid.«⁶ Prema tome bi značenjima izvedenih vrsta odgo-varao upravo ovaj posljednji termin, samo što on nije ušao u upotrebu u našoj arabistici, nego se za to upotrebljava naziv aspekt (tj. glagolski vid).

U semantističkoj literaturi izvedene vrste se često nazivaju i »deriviranim formama« (francuski = *formes dérivées*, talijanski = *forme derivate*) ili pak »temama« odn. »osnovama« (engleski = *themes* ili *stems*, francuski = *thèmes*, njemački = *Formen*, *Themen* ili *Stämme*). Semantička struktura tih vrsta glavni je predmet ovoga rada. Vrste će biti razmatrane u njihovim glagolskim oblicima i značenjima, a značenja njihovih nominalnih formi lako se daju deducirati iz glagolskih, pa njih tom prilikom nećemo posebno razmatrati. Kao što je uobičajeno u arapskoj gramatici, glagolski oblici uglavnom će se navoditi u 3. licu jednine perfekta, a biće prevedeni, radi jednostavnosti, našim infinitivima.

II. IZVEDENE VRSTE

a) *Etimologija njihovih oblika*

Kao što već u osnovnoj vrsti glagola u arapskom jeziku postoji određena zavisnost između oblika i njihovih značenja, tako i u izvedenim vrstama nalazimo određenu spregu između oblika pojedinih glavnih osnova (odn. izvedenih vrsta) i značenja tih osnova nastalih djelovanjem upravo same njihove forme na temeljno značenje korijena iz koga su oni izvedeni. Naime, obično se

arabskoga jazyka, Leningrad 1928, u poglavlju: A. Glagol, § 10. Porody, str. 24—29.

⁵ U djelu: *Enciklopedijski rječnik lingvističkih naziva*, II, P—Ž, Zagreb 1969, str. 716, prvi stubac, pod pojmom »vid«.

⁶ Vidi: Rikard Simeon, *ibid.* (nešto niže, gdje dalje ističe: »uopće je shvaćanje glag. vida u razno doba, u raznih naroda i pisaca vrlo različito, a različit je i način izražavanja vidskih značenja«).

uzima da su značenja izvedenih vrsta uglavnom modifikacije značenja osnovne vrste. Već prema rečenom u vezi sa semantikom I vrste, a pogotovu kad razmotrimo i neke nove faktore koji djeluju pri formiranju značenja izvedenih vrsta, vidjeće se da stvari u odnosu na to nisu baš tako jednostavne. Kako je morfološka struktura ovih deriviranih formi do u detalje razrađena u svim normativnim gramatikama arapskog klasičnog jezika, ovdje se nećemo zadržavati pobliže na tim pojedinostima njihove tvorbe. Međutim, s obzirom na njihovu semantičku strukturu, kojom se ovdje bavimo u prvom redu, moramo baciti, makar i letimičan pogled, i na obrazovanje tih temeljnih osnova, koje su uglavnom zajedničke i za ostale semitske jezike uopće, a dobijene su na osnovu same morfološke strukture uz oznaku i njihovog prvobitnog aspekta (zapravo »podvida«) karakterističnog za njihovu upotrebu.

U novije doba semitisti odn. arabisti, kao što su: Brockelmann,⁷ Vaglieri,⁸ Jušmanov, Blachère,⁹ Monteil¹⁰ i dr., uglavnom se slažu u principu određivanja tih osnova (tema, formi odn. vrsta), razlikujući se u manje važnim detaljima te obimu i izboru iznesene građe. Slično je i s našom arapskom gramatikom Sikirića—Pašića—Handžića¹¹ koja se pri obradi izvedenih vrsta, izgleda, oslonila na Müllerovo njemačko izdanje Casparijeva djela.¹²

U našem kratkom pogledu na te osnove mi ćemo se ovdje poslužiti »Uvodom u komparativnu gramatiku semitskih jezika« koju je izdao S. Moscati (u saradnji s još trojicom semitista).

Prema tom djelu, pored a) proste osnove (simple stem), nalazimo, donekle različito raspoređene i upotrebljavane u raznim semitskim jezicima, još izvjestan broj prajezičkih osnova.¹³ Kao prva

⁷ U djelu: Carl Brockelmann, *Grundriss der vergleichenden Grammatik der semitischen Sprachen*, I — *Laut- und Formenlehre*, Hildesheim 1966 (Nachdruck der Ausgabe: Berlin 1908), str. 504—544, § 257, poglavlje: Die Stammformen.

⁸ U knjizi: Laura Veccia Vaglieri, *Grammatica teorico-pratica della lingua araba*, Roma 1938, Volume primo, Parte II: Morfologia e nozioni di sintassi, Capo XXII: Forme derivate del verbo trilittero regolare, str. 138—145.

⁹ Vidjeti: *Grammaire de l'arabe classique (Morphologie et syntaxé)* par R. Blachère et M. Gauderoy-Demombynes, Troisième édition..., Paris 1952, Chapitre IV, Formes dérivées du verbe, § 24—42, str. 49—72.

¹⁰ U djelu: Vincent Monteil, *L'arabe moderne*, Paris 1960; o iz-

vedenim glagolskim vrstama vidjeti naročito poglavlje: *Mecanisme de la dérivation*, str. 108—110.

¹¹ Pod naslovom: *Gramatika arapskog jezika (za niže razrede medresa i srednjih škola)*. I dio: Gramatika i vježbenica sa Rječnikom. Napisali: dr. Šaćir Sikirić, Muhamed Pašić i Mehmed Handžić, Sarajevo 1936, pod naslovom: Proširene vrste glagola, str. 97—117.

¹² Djelo nosi naziv: *Dr. C. P. Caspari's Arabische Grammatik*, Fünfte Auflage bearbeitet von August Müller, Halle a. S. 1887, u poglavlju o glagolu, odlomak: Von den verschiedenen Formen der Verba trilitera, str. 26—39, § 37—69.

¹³ Vidjeti: S. Moscati, etc., op. cit., str. 124—130.

od tih navodi se: b) osnova s udvojenim drugim radikalom (u arapskom II vrsta — oblika »fa‘ala) s prvobitno faktitivnim značenjem, čemu treba dodati i intenzivni aspekt (i neka druga značenja, o čemu će se opširnije govoriti pri razmatranju izvedenih vrsta u samom arapskom jeziku); c) osnova s produljenim prvim vokalom (ar. III vrsta — fā‘ala) s prvobitno recipročnim značenjem; d) osnove s prefiksima: š-, h-, ‘- (od kojih u arapskom skoro isključivo dolazi prefiks ‘- (hamza) u obliku »‘af‘ala« IV vrste, dok se prefiks h- javlja samo sporadično (npr. u harāqa — izljevati, harāda — htjeti, i dr.); semitski prefiks š- sačuvao se u arapskom u obliku »s-« prvenstveno u X vrsti, te u nekim glagolima I vrste kao: sabaqa (< baqiya), sakana (< kāna), sadala (< dāla), saḥata (< ḥatta), sabata (< batta), saḡara (< ḡarā), saṭaḥa (< ṭaḥā), i još neki drugi;¹⁴ navedeni prefiksi prvobitno ukazuju na kauzativno značenje iz koga su se razvili i neki drugi aspekti (kao što je faktitivni, deklarativni, i sl.); e) osnova s prefiksom n- (ar. VII vrsta paradigme »infa‘ala«) s pasivnim i refleksivnim značenjem; f) osnove s prefiksom (ili infiksom) t- [u ar. pomoću prefiksa ta- od II vrste tvori se V vrsta oblika »tafa‘ala«, s refleksivnim značenjem (uz pojam intenzivnosti), kao i još nekim drugim značenjima; dalje ovaj prefiks, uz osnovu s prvim produljenim vokalom, daje novu osnovu VI vrste oblika »tafā‘ala«, prvobitno recipročnog značenja]; prefiks t-, s prefiksom s- i prostetskim hemzetom ispred njega, daje u arapskom osnovu X vrste, paradigme »istaf‘ala« s refleksivnim i nekim drugim značenjima; infigirano -t- iza prvog radikala, uz prostetsko i- ispred sebe, obrazuje u arapskom VIII vrstu paradigme »ifta‘ala«, prvenstveno refleksivnog značenja (prema odgo-varajućem glagolu I vrste), ali se javljaju i još neka druga: osnova IX vrste nastala udvajanjem trećeg radikala, s prostetskim i- na početku, pa se dobila paradigma »if‘alla«, a duljenjem fatḥe drugog sloga te vrste dobija se XI vrsta oblika »if‘ālla«. Obje ove vrste označavaju boje, fizičke osobine i sl.

U ovom kontekstu kod Moscatija ne spominju se četiri posljednje vrste postojeće u arapskom jeziku, ali ih nalazimo u drugim djelima.¹⁵ Njihove su paradigme: XII — if‘au‘ala, XIII — if‘awwala, XIV — if‘anlala i XV — if‘anlā. Kod njih nalazimo različita značenja, kako će se vidjeti kasnije iz datih primjera za njih.

¹⁴ Te i još neke primjere daje C. Brockelmann, op. cit., str. 522, u odlomku δ.

¹⁵ Pored već spomenutih gramatika koje ih u potpunosti navode (Blachère, Jušmanov) naročito treba istaći englesko izdanje Casparijeva

djela pod naslovom: *A grammar of the Arabic language*, (translated from the German of Caspari... by W. Wright, Third edition revised by W. Robertson Smith and M. J. de Goeje, Volume I, Cambridge 1955, poglavlje The forms of the trilateral verb, str. 29—47, § 33—66.

b) *Semantika izvedenih vrsta*

Vidjeli smo da se pojedine vrste morfološki izvode iz prve (odn. iz samog korijena), dok su neke od njih derivirane sekundarno iz novih vrsta (npr.: V iz II, VI iz III, XI iz IX). Osim toga, kako će se još bolje moći uočiti pri razmatranju semantičke strukture ovih novih oblika, da ih upravo s obzirom na njihovu semantiku, i pored potpuno identičnog oblika neke izvedene vrste, treba izvoditi iz nekog imena (imenice, pridjeva), a ne iz čisto glagolskih formi i njihovih značenja, dakle, oni se izvode denominalno.

Postoji, međutim, i jedna treća mogućnost obrazovanja nove vrste, morfološki opet u skladu sa strukturom uobičajenih oblika neke izvedene vrste, ali semantički obrazovana na osnovu određenim sintagme ili čitave rečenice, kao što će biti pokazano određenim primjerima pri daljem razmatranju značenja pojedinih izvedenih vrsta.¹⁶

Pri tom razmatranju, pored osnovnog značenja samog korijena te djelovanja oblika pojedine vrste, na formiranje njenog kompleksnog značenja od manjeg ili većeg značaja može biti i okolnost da li će se izvedeni glagol upotrebljavati u aktivu ili u pasivu, kao neprelazan ili prelazan, s direktnim objektom (u akuzativu) ili pak s nekim prepozicionalnim objektom (u genitivu). A osim toga, kako smo ukazali za I vrstu, i sama upotreba određenog prijedloga odn. više njih uz isti glagol može dovesti i do znatnijih diferenciranja njihovih značenja usljed toga.

Pri objašnjavanju odn. određivanju konkretnog značenja neke izvedene vrste treba, dakle, uvijek imati u vidu, pored osnovnog značenja korijena iz koga je ona derivirana, i sve ostale moguće faktore na djelu pri modificiranju i formiranju njenog novog na taj način složenog i konačnog značenja koje je u stvarnoj upotrebi, bilo u već davnoj prošlosti bilo sve do naših dana ili pak nastalog u relativno novije vrijeme.

Dajući sumaran pregled značenja pojedinih izvedenih glagolskih vrsta trilitera, ovdje će se, naravno, moći dati samo ona najizrazitija i najfrekventnija njihova značenja koja su dosadašnjim istraživanjem utvrđena, što ne mora značiti da se daljim ispitivanjem i dubljom analizom ove tematike ne bi eventualno moglo doći i do nekih novih interesantnih rezultata, a pogotovu obrativši pažnju i na semantički razvoj pojedinih formi koji je svakako donio određene manje ili veće promjene i u semantičkoj strukturi te upotrebi i u ovom domenu arapskog književnog jezika uprkos svim

¹⁶ Tako se, npr., u R. Blachère—G. Demombynes, op. cit., str. 52, bilješka 3, kaže da neki glagoli II vrste izražavaju ideju izgovaranja nekog religijskog izraza (formule

religieuse), a Vaglieri, op. cit., str. 140, uz tačku c) navodi da II vrsta može biti izvedena iz nekog često ponavlanog izraza (formula).

onim elementima razne vrste koji su kočili taj njegov prirodni razvojni tok.

Iz praktičnih razloga lakše preglednosti promatrane semantičke strukture, izvedene vrste nećemo iznositi po njihovom etimološkom razvojnom redosljedju (što bi sa semasiološkog stanovišta bilo opravdanije) nego po njihovom uobičajenom poretku u svim dosadašnjim gramatikama arapskog jezika uopće, označivši pojedine izvedene vrste rimskim ciframa od I—XV i navodeći uz njih u zagradi njihovu odgovarajuću paradigmu (u 3. licu jednine perfekta aktiva kako će biti citirani i sami glagoli u daljim primjerima za pojedina značenja dotične vrste). Uz primjere izvedene vrste navodiće se po potrebi (u zagradi) i glagol odn. ime te njihovo značenje na osnovu koga je nastalo značenje dotičnog deriviranog glagola.¹⁷

II vrsta (fa‘ala)

Po svome značenju glagoli ove vrste mogu biti:

1. Kauzativni odn. faktitivni (لِلتَّعْدِيَةِ),¹⁸ tj. označavati da je neko (nešto) prouzročio odn. učinio (pustio, dao, naredio, natjerao i sl.) nekoga (nešto) da izvrši ili bude onakav kako to obilježava osnovno značenje iz koga se izvodi značenje ove vrste. U ovom slučaju glagol je prelazan, i to: s jednim akuzativnim objektom, npr.: سَقَطَ (i أَسْقَطَ, prema سَقَطَ — pasti) = oboriti; sa dva akuzativna objekta, npr.: عَلَّمَ (< عَلِمَ — znati) = podučiti, naučiti. Dalji primjeri za ovo značenje: أَحْزَنَ (i أَحْزَنَ < حَزَنَ — biti tužan) = rastužiti; سَارَ (< سِيرَ — ići) = poslati; ضَحِكَ (i أَضْحَكَ < ضَحِكَ — nasmejati se) = nasmija(va)ti;

¹⁷ Gramatike i posebni radovi u vezi sa značenjima izvedenih vrsta ističu obično samo pojedina takva značenja nekih glagola u navedenim primjerima, a za potpunije obavještenje o svim mogućim upotrebljavanim značenjima tih oblika treba se u svakom slučaju obratiti na neki veći rječnik (kod nas na: *Arapsko-srpskohrvatski rječnik* od Teufika Muftića, Sarajevo 1973, sv. I, str. XXVII + 1—2019 i sv. II, str. 2020—3950).

¹⁸ Objašnjenja ovih naziva aspekata (vidova i podvidova) i drugih lingvističkih termina u važnijim evropskim jezicima i kod nas naći ćemo kod R. Simeona, op. cit., pored spomenutog II dijela, naravno, i u njegovom I dijelu (A—O); arapske termine nalazimo u arapskim gramatikama i drugim sličnim djelima, kao što je, npr., poglavlje o terminima (Mu‘ğamu-l-muštalahāt), str. 381—414, u djelu: *Ilmu-l-luğa* od dra Maḥmūda Al-Sa‘rāna, Al-Iskan-dariya 1962.

سَوَدَ (سَوَدٌ — biti crn, pocrnjeti) = pocrniti, crno obojiti, ili (figurativno) = ocrniti, oklevetati; قَرَبَ (قَرَبٌ — biti blizu, približiti se) = približiti; حَسَّنَ (حَسَنٌ — biti lijep) = uljepšati i sl.

2. Intenzivni (لِلْمَالَعَةِ) odn. ekstenzivni (لِلْكَثْرَةِ) glagoli II vrste pokazuju da se radnja vrši s velikim intenzitetom (žestinom, i sl.) prema značenju osnovnog pojma (u I vrsti), npr.: كَسَرَ (كَسْرٌ — razbiti, slomiti) = zdrobiti, iskomadati, porazbijati; ili ovi glagoli znače da radnja dugo traje (durativni — لِلِاسْتِمْرَارِ), npr.: بَكَى (بَكْيٌ — plakati) = dugo, neprestano plakati; da ima više subjekata odn. objekata (لِلتَّعَدُّدِ), npr.: مَاتَ (مَوْتٌ — umrijeti) = poumirati odn. أَغْلَقَ (أَغْلَقٌ i غَلَّقَ — zatvoriti) = pozatvarati; da se radnja često ponavlja (iterativni ili frekventativni glagoli, لِلتَّكْرَارِ), npr.: طَافَ (طَافٌ — obići) = često obilaziti, više puta obići.

Glagoli ovog značenja, kako se moglo zapaziti, po prelaznosti odn. neprelaznosti podudaraju se s odgovarajućim glagolima osnovne vrste.

3. Estimativni ili deklarativni glagoli ove vrste znače da nekoga (nešto) smatramo ili prikazujemo onakvim kako to pokazuje osnovni pojam korijena, npr.: كَذَبَ (كَذَبٌ — lagati, biti lažljiv) = smatrati lažljivcem, proglasiti lažnim; صَدَقَ (صَدَقٌ — reći, govoriti istinu) = smatrati istinitim, vjerovati; قَبِحَ (قَبِيحٌ — biti ružan) = smatrati ružnim; زَكَّى (زَكَاةٌ — biti čist, nevin, pošten, pravičan, i sl.) = izjaviti (smatrati) da je čist, nevin, pošten, pravičan, i sl.

Glagoli ovog značenja svi su prelazni bez obzira na glagol I vrste.

4. Denominalni glagoli, tj. glagoli izvedeni iz raznih imenskih oblika, u zavisnosti od njihovih značenja, mogu pokazivati različite

odnose prema njima u semantičkom pogledu. Tako mogu označavati vršenje neke radnje ili određeno zanimanje u vezi s osobom ili predmetom koje obilježava dotična imenica ili pridjev, npr.: **أَمَرَ** (امر — emir) = postaviti za emira; **جَلَدَ** (جلد — koža) = oguliti kožu, kožom uvezati; **جَيْشَ** (جيش — vojska) = skupiti vojsku; **خَيْمَةَ** (خيمة — šator) = razapeti šator(e); **مَرَضَ** (مرض — bolestan) = njegovati bolesnog; **نَصَفَ** (نصف — polovina) = raspoloviti i dr.

Nekad ovi glagoli znače da neko (nešto) postaje onakvim (ili sličnim **صَيْرُورَةً شَيْبَةً**) kakav je onaj (ono) što označava imenica, npr.: **قَوَسَ** (قوس — lúk) = biti pognut, saviti se; **حَجَرَ** (حجر — kamen) = skameniti se i sl.

Denominalni glagoli nekad obilježavaju kretanje u pravcu (ili u vezi s) označenom imenicom iz koje se izvode, kao, npr.: **أَشْرَقَ** (شرق — istok) = ići prema istoku; **أَغْرَبَ** (غرب — zapad) = ići, poći prema zapadu (na zapad); **وَجَّهَ** (وجه — lice, strana) = okrenuti se, poći prema i sl.

Već prema imenu i njegovu značenju denominalni se glagoli upotrebljavaju kao tranzitivni ili intransitivni.

5. Nekada su glagoli ove vrste postali na osnovu neke sintagme ili cjelovitog izraza (rečenice) označavajući njihovo izgovaranje, pa tako, npr.: **أَمَّنَ** — znači: reći ili govoriti: (آمين); **جَدَعَ** (جدع — Sakat bio!); **حَمَرَ** (govoriti himjeritskim jezikom); **سَبَّحَ** (رَحِمَكَ اللَّهُ) — **رَحِمَ** (حَيَّاكَ اللَّهُ) — **حَيَّى** (الله أكبر) — **كَبَّرَ** (سَلَامٌ عَلَيْكَ) — **سَلَّمَ** (سُبْحَانَ اللَّهِ) — **لَبَّى** (لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ) — **هَلَّلَ** (لَبَّيْكَ) — **لَبَّى** i dr.

Glagoli ovog značenja u upotrebi su kao neprelazni.

III vrsta (fā'ala)

1. Konativno značenje (**مُخَاوَلَةٌ**) nekih glagola ove vrste pokazuje pokušaj, nastojanje, želju, i sl. da se izvrši radnja obi-

lježena korijenom, npr.: خَدَعَ (< خَدَعٌ — prevariti) = htjeti prevariti; غَالَبَ (< غَلَبٌ — pobijediti) = nastojati pobijediti; شَارَفَ (< شَرَفٌ — nadmašiti u časti, slavi) = željeti nadmašiti u časti (ili da bude slavniiji od) i sl.

2. Recipročno (uzajamno) značenje (مُشَارَكَةٌ) glagola ove vrste označava da se dotična radnja vrši uzajamno ili zajednički, npr.: جَلَسَ (< جَلَسٌ — sjedjeti) = sjedjeti zajedno (u društvu) s; سَارَ (< سَائِرٌ — ići) = ići uporedo s; كَتَبَ (< كَتَبٌ — pisati) = dopisivati se i sl.

Konativno i recipročno značenje može biti povezano s idejom nadmetanja (مُبَارَاةٌ) u pozitivnom ili negativnom smislu, kao što je u primjerima: جَارَى (< جَرَى — trčati) = utrkivati se s; خَاصَمَ (< خَصَمٌ — pobijediti u prepirci) = prepirati se s; شَاعَرَ (< شَاعِرٌ — biti bolji pjesnik od) = natjecati se s kim u pjesništvu; صَارَعَ (< صَرَعَ — oboriti) = rvati se s; فَخَرَ (< فَخْرٌ — biti slavniiji od) = nadmetati se u slavi s; قَاتَلَ (< قَاتِلٌ — ubiti) = boriti se s i sl.

Uz pojam uzajamnosti javi se ponekad i ideja uzastopnosti (مُؤَالَاةٌ), npr.: تَبِعَ (< تَبِعٌ — slijediti) = ići jedan za drugim; لَحِقَ (< لَحِيقٌ — stići) = sustizati; وَآلَى (< وَآلِيٌّ — dolaziti iza) = dolaziti jedan (odmah) iza drugog i sl.

3. Kada neki glagol I vrste označava osobinu ili stanje, iz njega izvedeni glagol III vrste može značiti da neko upotrebljava takvo svojstvo prema drugom licu ili ga dovodi u takvo stanje, npr.: حَاسَنَ (< حَسَنٌ — biti dobar) = dobro (lijepo, ljubazno) postupati prema; خَاشَنَ (< خَشَنٌ — biti grub) = grubo se odnositi (pokazati) prema; لَانَ (< لَانٌ — biti blag, nježan) = blago postupati, biti nježan prema i sl.

4. Denominativno značenje mogu imati neki glagoli ove vrste; kao što su: سَافَرَ (< سَفَرٌ — putovanje) = putovati; ضَعَفَ i ضَعْفٌ

(< ضِعْفٌ — isti, jednak) = udvojiti; عَافَى (< عَافِيَةٌ — zdravlje) = zdravog sačuvati itd.

5. Nekada glagoli III vrste imaju isto značenje kao i odgovarajući glagoli I vrste, npr.: جَاوَزَ (= جَاَزَ) = proći pokraj; قَاتَلَ (= قَتَلَ) = usmrtiti; قَارَبَ (= قَرَّبَ) biti blizu, približiti se i dr.

Drugi neki glagoli ove vrste sinonimni su glagolima IV vrste (ili nekad i II, faktitivnog značenja) kao što su: بَاعَدَ (= بَعَدَ) = udaljiti; دَايَنَ (= أَدَانَ) = posuditi, dati u zajam; سَاقَطَ (= أَسْقَطَ , سَقَطَ) = baciti; oboriti; عَلَّى (= عَلَّى , عَلَّى) = podignuti, uzdignuti i dr.

Svi glagoli III vrste upotrebljavaju se s direktnim objektom u akuzativu (s rijetkim izuzecima kao: سَافَرَ , i sl.).

IV vrsta (af'ala)

1. Ova vrsta često ima prema temeljnoj (a slično i II) kauzativno ili faktitivno značenje u raznim nijansama, tako da, npr., od neprelaznog u I vrsti, postaje prelazan u IV ili od prelaznog dvostruko prelazan (تَعْدِيَةٌ), kao što su: رَأَى (< رَأَى — vidjeti) = pokazati; أَفْقَرَ (< فُقِرَ — biti siromah) = osiromašiti (nekoga), أَقْرَأَ (< قَرَأَ — čitati) = naučiti da čita; أَقْعَدَ (< قَعَدَ — sjesti) = posaditi (dati, narediti, i sl.) da sjede; أَقَامَ (< قَامَ — stajati) = uspraviti i sl.

Nekad takvi glagoli imaju i nijansu omogućavanja, pomaganja, prepuštanja (تَمَكِينٌ), kao, npr.: أَحْفَرَ (< حَفَرَ = iskopati) = pomoći da iskopa; أَفْرَسَ (< فَرَسَ — rastrgnuti) = pustiti da rastrgne i sl.

Slično je tome značenje ponude, davanja (تَعْرِيضٌ), kao u primjerima: أَبَاعَ (< بَاعَ — prodati) = ponuditi na prodaju; أَرْهَنَ (< رَهَنَ — založiti) = dati da založi (stavi kao zalog) i dr.

Nekada se glagoli ovog značenja slažu s onim iz II vrste, npr.:

نَجَّى i أَنْجَى = spasiti, dok se drugi diferenciraju, kao: عَلَّمَ = podučiti, a أَعْلَمَ — obavijestiti, i tome slično.

2. Kao u II vrsti i u IV nalazimo deklarativno ili estimativno značenje, npr.: أَجَبَنَ (i جَبِنَ < جَبِنَ — biti plašljiv, kukavica) = držati da je plašljiv, kukavica; عَظَّمَ (i عَظَّمَ < عَظَّمَ — biti velik) = smatrati velikim, veličati; أَكْرَمَ (i كَرَّمَ < كَرَّمَ — biti plemenit, darežljiv) = istaći čiju plemenitost (darežljivost) i dr.

I glagoli ovog značenja IV vrste u upotrebi su samo kao tranzitivni.

3. Deprivativno značenje (سَلَبَ) rijetkih glagola iz ove vrste ukazuje na lišavanje, otklanjanje nečega što obilježava dotični korijen, npr.: أَخْفَرَ (i خَفَرَ < خَفَرَ — čuvati, štititi, pratiti) = ostaviti (na cjedilu), prevariti; أَشْكَى (i شَكَى < شَكَى — tužiti se) = odvratiti da se žali; أَعْجَمَ (i عَجَمَ وِعَجَّمَ < عَجَمَ) = punktirati (slova, te time otkloniti nejasnost = عَجَمَةٌ) itd.

Glagoli ovog značenja su prelazni.

4. Denominativno se u IV vrsti izvode razna značenja od kojih evo najznačajnijih:

a) Davati, rađati, i sl. od onog označenog dotičnom imenicom, npr.: أَتَمَّمَ (i تَوَّأَمَ < تَوَّأَمَ — blizanac) = roditi blizance; أَنْمَرَ (i نَمَرَ < نَمَرَ — plodovi) = dati ploda; أَزَكَرَ (i زَكَرَ < زَكَرَ — muškarac) = roditi muško dijete ili rađati mušku djecu; أَمْطَرَ (i مَطَرَ < مَطَرَ — kiša) = pasti kiša; أَوْرَقَ (i وَرَقَ < وَرَقَ — lišće) = izlistati i dr.

b) Biti onakav (ili činiti onako) kako to označava polazni pojam, npr.: أَبْطَأَ (i بَطِئَ < بَطِئَ — spor) = biti spor, ići polako; أَحْسَنَ (i حَسَنَ < حَسَنَ — dobar) = činiti dobro; أَذَنَّبَ (i ذَنَّبَ < ذَنَّبَ — grijeh) = grijesiti, biti grijesan; أَسْرَعَ (i سَرِيعَ < سَرِيعَ — brz) — brzati, biti brz; أَفْصَحَ (i فَصِحَ < فَصِحَ — čist, pravilan) = govoriti čistim i pravilnim jezikom i sl.

c) Kretati se u pravcu označenom imenicom iz koje se izvodi ovaj glagol, npr.: **أَشَامَ** (< **الشَّامُ** — Sirija) = otići u Siriju; **أَعْرَقَ** (< **العِرَاقُ** — Irak) = doći u Irak; **قَفَرَ** < **أَقْفَرَ** — pustinja) = zaći u pustinju; **أَيَمَّنَ** (takođe: **يَأْمَنُ**, **يَمِّنُ** — Jemen) = poći prema Jemenu, doći u Jemen itd.

d) Ući u vrijeme (**دُخُولٌ**) ili naći se u vremenu koje obilježava dotična imenica, npr.: **أَفَجَرَ** (< **فَجْرٌ** — zora) = naći se (zadesiti se) u zoru; **أَظْهَرَ** (< **ظَهْرٌ** — podne) = putovati (naći se) u podne; **أَمْسَى** (< **مَسَاءٌ** — večer) = omrknuti; **أَصَافَ** (< **صَيْفٌ** — ljeto) = zaljetiti itd.

Nekada ovi glagoli znače da je došlo vrijeme (**إِسْتِحْقَاقٌ**) da se izvrši radnja označena imenicom, npr.: **أَجْرَزَ** (< **جَزَارٌ** — berba, žetva, striženje) = biti zrele za berbu (datulje), biti zrelo za žetvu (žito), biti vrijeme da se strigu (ovce); **أَحْصَدَ** (< **حِصَادٌ** — žetva) = prispjeti za žetvu (žito); **أَقْطَفَ** (< **قَطَافٌ** — berba) = imati vinograd prispio za berbu i sl.

e) Posjedovati onog u velikom broju (ili količini, **مِلْكِيَّةٌ**) što obilježava imenica, npr.: **أَثْمَرَ** (< **تَمْرٌ** — datulje, hurme) = posjedovati mnogo hurminih palmi; **أَجْمَلَ** (< **حَمَلٌ** — mužjak deve) = imati mnogo deva; **أَسْبَعَ** (< **سَبْعٌ** — zvijer, lav, i sl.) = obilovati zvijerima, biti pun lavova, i sl.; **أَلْبَنَ** (< **لَبَنٌ** — mlijeko) = imati dosta mlijeka (ljudi) ili imati puno vime mlijeka (deva) itd.

f) Preći u novo stanje ili zadobiti osobinu označenu osnovnim imenskim pojmom, npr.: **أَبَانَ** (< **بَيِّنٌ** — jasan) = postati jasan; razjasniti se; **أَخْلَقَ** (< **خَلْقٌ** — poderan) = poderati se; **أَغِيَمَ** (tak. **غِيَمَ** < **غَيْمٌ** — oblaci) = biti oblačan, na-

oblačiti se; أَقْفَرَ (قَفَرَ — pust) = biti pust, opustjeti i dr.
Denominalni glagoli iz gornjih grupa (a—f) svi su neprelazni).

V vrsta (تَفَعَّلَ)

1. Refleksivno (povratno) značenje (مُطَاوَعَةً) ovih glagola (prema prelaznom — faktitivnom II vrste) znači da subjekt vrši radnju na samom sebi ili da dospijeva u neko stanje vlastitim (ili i tuđim) djelovanjem, npr.: تَنَبَّهَ (نَبَّهَ — probuditi) = probuditi se, prenuti se; تَخَوَّفَ (خَوَّفَ — prestrašiti) = prepasti se, bojati se; تَكَسَّرَ (كَسَّرَ — porazbijati, izlomiti) = porazbijati se, izlomiti se i sl.

2. U posljednjem primjeru zapažamo i popratnu ideju intenziteta koja se javlja kod mnogih povratnih glagola ove vrste uz još neke nijanse njihovih značenja. Upravo po toj intenzivnosti treba razlikovati značenja povratnih glagola ove vrste od takvih glagola VIII vrste, npr.: تَفَرَّقَ = raspršiti se u više skupina ili na sve strane (فَرَّقَ — raspršiti) prema: اِفْتَرَقَ = razdvojiti se, rastati se (فَرَّقَ — razdvojiti, rastaviti) i sl.

Taj intenzitet (مُبَالَغَةً) se još više ispoljava kod nekih prelaznih glagola koji označavaju pažljivo, uporno, trajno i sl., vršenje radnje, kao što su, npr.: تَبَيَّنَ = pažljivo proučavati; تَتَبَعَ = uzastopno slijediti; تَسَمَّعَ = slušati, prislušivati; تَيَقَّنَ (kao i: اَيَقَّنَ i اِسْتَيَقَّنَ) = uvjeriti se, pouzdano znati itd.

Ovdje bi spadao i pojam postepenosti (تَدْرِيجًا) vršenja neke glagolske radnje, npr.: تَجَرَّعَ = gutati zalogaj po zalogaj; تَحَسَّى = srkati, pijuckati; تَعَرَّقَ = glodati; تَفَوَّقَ = u prekidima musti (ili sisati) i sl.

3. Iz prvobitno refleksivnog značenja razvilo se kod nekih glagola V vrste tzv. efektivno (ili rezultatивно) značenje kad se želi istaći učinak (ili rezultat) odn. završetak neke radnje, pa ćemo ih

tada prevoditi našim (povratnim) trenutnim glagolima, kao, npr.:

تَحَقَّقَ = obistiniti se, ostvariti se; تَعَلَّمَ = naučiti (se);
تَفَطَّعَ = isprekidati se, raskinuti se, istrgati se i sl.

4. Neki neprelazni glagoli ove vrste označavaju izbjegavanje (تَجَنَّبَ) onog označenog osnovnim nominalnim pojmom, npr.:
تَأْتَمَّ = čuvati se grijeha; تَحَرَّجَ = suzdržavati se, ustručavati se;
تَحَوَّبَ = izbjegavati nedozvoljeno; تَذَمَّمَ = kloniti se prijekora i sl.

5. Denominalno se izvode i pojmovi pripadanja nekome (ili nečemu) ili pak prikazivanje sebe onim što to, u stvari, nije (تَكَلَّفَ).
Primjeri za prvi pojam: تَشِيَّعَ = postati šiija (šiiit); تَعَرَّبَ = arabizirati se;
تَنَصَّرَ = preći na kršćanstvo; تَهَوَّدَ = postati Jevrej. Primjeri za drugi pojam: تَشَجَّعَ = praviti se hrabar; تَصَبَّرَ = pokazivati se strpljiv;
تَنَبَّأَ = izdavati se za vjerovjesnika i dr.

Glagoli ovih značenja upotrebljavaju se kao intranzitivni.

6. Neki prelazni glagoli V vrste označavaju: uzimanje sebi nekoga ili nečega ili njegovo korištenje u liku onoga što označava osnovna imenica iz koje se izvodi ovaj pojam, npr.: تَسَبَّنَى = posiniti, pokćeriti (< ابن — sin, بنت — kći); تَدِيرَ = uzeti sebi za boravište, nastaniti se (< دار — kuća); تَوَسَّدَ = poslužiti se čim kao jastukom (< وسادة — jastuk) i sl.

VI vrsta (تَفَاعَلَ)

1. Značenje može biti refleksivno, povratno prema III vrsti — مُطَاوَعَةً, ili inače, npr.: تَبَاعَدَ (pored اِبْتَعَدَ, اِسْتَبَعَدَ, اِسْتَبَعَدَ < بَاعَدَ — udaljiti) — udaljiti se; تَجَاسَرَ = osmjeliti se; تَرَامَى — baciti se i sl.

2. Češće je, međutim, značenje reciprociteta (uzajamnosti, *مُشَارَكَةٌ*), ali za razliku od III vrste, u VI i ono što je bilo objekat u III, ovdje vrši zajedno ili uzajamno radnju sa subjektom, pa stoga u VI vrsti subjekt (u ovom značenju) mora biti u dvojini, množini ili zbirna imenica. I ovdje reciprocitet može biti izražen u pozitivnom smislu, npr.: *تَشَاوَرَ* = zdogovarati se (međusobno), *تَكَاتَبَ* = dopisivati se (jedan s drugim), *تَنَاصَرَ* = pomagati se (uzajamno), i sl.; a može biti usmjeren i u negativnom smislu, npr.: *تَكَامَرَ* = urotiti se (zajednički) protiv, *تَخَاصَمَ* = prepirati se (između sebe); *تَكَافَعَ* = boriti se (jedan protiv drugog) i sl.

3. Nekada glagoli ove vrste označavaju da radnju vrši više subjekata, dugotrajno, učestalo, uzastopno ili postepeno (*تَدْرِيجٌ*), npr.: *تَتَابَعَ* = ići jedan za drugim; *تَحَامَنَ* = sporo (teško) koračati (u hodu); *تَرَايَدَ* = postepeno se povećavati; *تَسَاقَطَ* = polako, jedan za drugim (o)padati i sl.

VII vrsta (*اِنْفَعَلَ*)

1. Glagoli ove vrste su reflektivni (sa značenjem često bliskim našem pasivu), s tim što se tu radnja ili promjena vrši na subjektu uvijek kao direktnom objektu (te naša povratna zamjenica u tom slučaju stoji u akuzativu). Ovi glagoli odgovaraju (tj. oni su *مُطَاوِعٌ*) prelaznim glagolima I vrste, a nekada (naročito u relativno novije vrijeme) i glagolima IV vrste. Često oni imaju uzgredno i nijansu efektivnog (rezultativnog) značenja.

Primjeri prema I vrsti: *جَذَبَ* — *اِنجَذَبَ* (<) = privući = privući se, biti privučen; *كَشَفَ* — *اِنكشَفَ* (<) = otkriti se, biti otkriven; *وَجَدَ* — *اِنوَجَدَ* (<) = naći se, biti nađen i dr.

Primjeri prema IV vrsti: *اَصْلَحَ* — *اِنصلَحَ* (<) = popraviti se, biti popravljen; *اَطْفَأَ* — *اِنطفَأَ* (<) = ugasiti se, biti ugašen; *اَغْلَقَ* — *اِنغلقَ* (<) = zatvoriti se, biti zatvoren i sl.

2. Neki glagoli VII vrste mogu imati nijansu dopuštanja (ili prepuštanja) od nečije strane da se nad njim nešto izvrši (ili s njim nešto dogodi) što označava osnovni pojam korijena (u I vrsti), npr.:

أَجْرَ (جَرَّ — vući) = dopustiti da ga vuku (da bude vučen);

إِنْدَعَ (خَدَعَ — prevariti) = dozvoliti da bude prevaren;

أَقَارَ (قَادَ — voditi) = pustiti da ga vodi, biti poslušan;

أَهَزَمَ (هَزَمَ — poraziti) = dopustiti da bude poražen, dati se u bijeg i sl.

VIII vrsta (اِفْتَعَلَ)

1. Glagoli ove vrste mogu imati refleksivno značenje (مُطَاوَعَةً) prema I vrsti, i to: a) tako da se radnja vraća na sam subjekt, tj. da je on ujedno njen direktni objekt, npr.: اجْتَمَعَ (جَمَعَ — skupiti) = skupiti se; اِفْتَرَقَ (فَرَقَ — rastaviti, razdvojiti) = rastaviti se, razdvojiti se, razići se. Tada su ovi glagoli neprelazni.

b) Nekada radnju vrši subjekt u svoju korist, za sebe ili sebi; u takvim slučajevima, često se može zanemariti nijansa u značenju između glagola VII i odgovarajućeg glagola I vrste, te ih kod nas (kao što je i u drugim jezicima) možemo prevoditi istim glagolom.

Evo nekoliko primjera: اِحْتَطَبَ (حَطَبَ i) = skupljati drva (za ogrev); اِحْتَطَفَ (خَطَفَ i) = ugrabiti; اِكْتَسَبَ (كَسَبَ i) = steći, zaraditi; اِقْتَفَى (قَفَا i) = slijediti i dr.

U ovom slučaju ovi glagoli su tranzitivni.

2. Slično VI vrsti, neki glagoli VIII vrste imaju značenje recipročnosti (uzajamnosti — تَشَارَكَ), npr.: اسْتَبَقَ (تَسَابَقَ i) = utrkivati se (međusobno); اِتَّفَقَ (تَلَاقَ i) = sresti se; اِحْتَصَمَ (تَخَاصَمَ i) = prepirati se (jedan s drugim); اِقْتَتَلَ (تَقَاتَلَ i) = boriti se (jedan protiv drugog) i dr.

3. Neke povratne glagole, naročito u slučaju kod onih koji nemaju VII vrste, možemo prevoditi, zbog bliskosti značenja, i

našim pasivom, npr.: إِرْتَدَعَ (< رَدَعَ — odbiti) = biti odbijen; إِتَّجَمَ (< لَجَمَ — zauzdati) = biti zauzdan; إِمْتَلَأَ (< مَلَأَ — napuniti) = biti napunjen, napuniti se; إِتَّحَدَّ (< وَحَّدَ — ujediniti) = biti ujedinen, ujediniti se i sl.

IX vrsta (إِفْعَلَّ) i XI vrsta (إِفْعَالَّ)

Obje ove vrste ponajviše označavaju fizičke osobine uopće, a naročito boje i tjelesne nedostatke, ali nekada i druga razna značenja. Njihov udvojeni treći radikal ukazivao je prvobitno na intenzivnost (osobine i dr.). Po nekim gramatičarima taj stepen intenziteta je veći u XI nego u IX vrsti, dok je po drugima obrnut slučaj. Međutim, izgleda da se intenzivno značenje vremenom izgubilo, ili bar izjednačilo, u obje vrste, te se one (po Wrightu)¹⁹ u tom smislu više uopće međusobno ne razlikuju. Primjeri za obje vrste bi, između ostalih, bili: إِحْمَارٌ (i إِحْمَرَّ) = biti crven, pocrvenjeti; إِعْوَارٌ (i إِعْوَرَّ) = oslijepjeti (oko); إِعْوَجٌ (i إِعْوَجَّ) = biti kriv, iskriviti se; إِرْبَاتٌ (i إِرْبَتَّ) = biti raspršen, nesređen; إِرْوَارٌ (i إِرْوَارَّ) = odvratiti se, povući se; إِرْفَضٌ = biti rasut; kapati ili teći (suze); إِرْقَدٌ = brzo trčati, žuriti; إِبْهَارٌ = biti jako tamna ili napola već proći (noć) i dr.

X vrsta (إِسْتَفْعَلَّ)

1. Ovi glagoli mogu imati refleksivno (a nekad i pasivno) značenje prema onim prelaznim (faktitivnim) koji im odgovaraju u IV vrsti, npr.: أُحْكِمَ (< أَحْكَمَ — učvrstiti) = učvrstiti se (biti učvršćen); أَسْلَمَ (< أَسْلَمَ — predati) = predati se; أَعَجَلَ (< أَعَجَلَ — požurivati) = žuriti se; أَعَدَّ (< أَعَدَّ — pripremiti) = pripremiti se, biti spreman; أَسْتَقَامَ (< أَقَامَ — uspraviti) = uspraviti se, uspravno stajati i sl.

¹⁹ Vidi: Caspari—Wright, op. cit., Vol. I, str. 43—44, § 59, Rem. b.

2. Smatrati (vjerovati i sl.) da neko (nešto) ima svojstvo (اعْتَقَادُ الصِّفَةِ) označeno osnovnim pojmom (u I vrsti), npr.:
 (نَقْلَ <) اِسْتَنْقَلَ = smatrati (nalaziti) da je težak;
 (حَسَنَ <) اِسْتَحْسَنَ = odobravati; (حَلَّ <) اِسْتَحَلَّ
 — biti dopušten) = držati dopuštenim; (وَجَبَ <) اِسْتَوْجَبَ
 — biti obavezan) = vjerovati (smatrati) da je obavezan i sl.

3. Zavisno od objekta (lica) glagoli ove vrste mogu značiti molbu, želju, zahtjev, traženje (طَلَبَ) od nekoga da učini (dadne) nešto označeno u polaznom pojmu dotičnog korijena, npr.:
 (أَذِنَ <) اِسْتَأْذَنَ = tražiti dopuštenje; (رَحِمَ <) اِسْتَرْحَمَ
 — smilovati se) = moliti za milost; (غَفَرَ <) اِسْتَغْفَرَ
 = moliti za oprost; (غَاثَ <) اِسْتَفَاثَ = dozivati
 u pomoć; (رَدَّ <) اِسْتَرَدَّ = zahtijevati da vrati i sl.

Glagoli u prethodne dvije tačke (2, 3) su prelazni.

Neka se značenja u ovoj vrsti izvode denominalno.

4. Takav je slučaj kada glagol označava postojanje (صَيْرُ وِرَةٍ) onakvim kako je to sadržano u pojmu imenice iz koje se izvodi ovaj glagol, npr.:
 (أَسَدَ <) اِسْتَأْسَدَ = postati (biti) hrabar kao lav;
 (حَجَرَ <) اِسْتَحَجَرَ = okameniti se; (نَسْرَ <) اِسْتَنْسَرَ
 — orao) = postati (jak) kao orao i dr.

Glagoli ovog značenja su neprelazni.

5) Iz imenica se izvode i glagoli ove vrste koji znače: uzeti (za), imenovati, odrediti, postaviti za, npr.:
 (خَادِمَ <) اِسْتَخْدَمَ = uzeti za slugu (u službu), zaposliti;
 (خَلِيفَةَ <) اِسْتَخْلَفَ = odrediti za nasljednika (halifu);
 (كَادِيَةَ <) اِسْتَقْفَضَ = postaviti za kadiju;
 (وَزِيرَ <) اِسْتَوْزَرَ = imenovati vezirom; اِسْتَوْطَنَ

(وَطَنَ < — domovina) = izabrati sebi za domovinu i sl.

Ovi glagoli upotrebljavaju se kao tranzitivni.

6) Slično kao u II vrsti (pod 5), i u X vrsti mogu nastati glagoli izvedeni od nekog složenog izraza, ali su mnogo rjeđi, npr.:

قَالَ : إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ = اِسْتَرْجَعَتْ damo Bogu i zaista ćemo se Njemu vratiti; قَالَ : أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ اَلشَّيْطَانِ اَلرَّجِيمِ = اِسْتَعَاذَ tj. reći: tražim zaštitu kod Boga od prokletog sotone.

Glagoli preostalih vrsta (od XII—XV) imaju različita značenja (koja će biti navedena u primjerima) među kojima se ističu (po brojnosti) ona koja pokazuju raznovrsna svojstva, pa su to većinom neprelazni glagoli, često s nijansom intenziteta označenog svojstva.

Od rijetkih tranzitivnih glagola, Wright, npr., navodi:²⁰ اِحْلَوَى = naći da je sladak (pored njegovog intranzitivnog značenja: biti sladak); اِسْرَدَى = (uz)jahati golog (neosedlanog) konja; اِسْرَدَى = pobijediti, nadvladati i dr.

Evo sad daljih primjera po vrstama.

XII vrsta (اِفْعَوْلَى)²¹

اِحْلَوَى = biti šaren, bijelih nogu (konj); اِحْبَوَبَ = biti naprasit; اِحْدَوَدَبَ = biti grbav; اِحْلَوَكَ = biti tamnocrn; اِحْشَوْشَنَ = biti vrlo hrapav (grub); اِعْشَوْشَبَ = obrasti bujnom travom; اِعْصَوْصَبَ = okupiti se; اِعْلَوَلَبَ = biti bujna (trava), biti šumovita (zemlja); biti mnogobrojni (ljudi); اِقْطَوَطَعَ = seliti se u toplije krajeve (ptice) i dr.

²⁰ Vidjeti kod: Caspari—Wright, op. cit., Vol. I, str. 47, § 66, Rem.

²¹ Vaglieri, op. cit., Tavola VIII, kao XII vrstu daje paradigmu:

اِفْعَوْلَى, kao XIV oblik: اِفْعَوْلَى.

a kao XV oblik: اِفْعَوْلَى, što se ne slaže s drugim autorima (Caspari, Jušmanov, i dr.) koji te forme spominju!

XIII vrsta (إِفْعَوْلٌ)²²

إِجْلَوْدٌ = dugo trajati; إِخْرَوَطٌ = brzati; biti dug, dugo trajati; إِعْلَوَوٌ = biti krupan, debeo (čovjek); biti staložen, ozbiljan; إِعْلَوَطٌ = čvrsto prionuti za, jahati (na devi) itd.

XIV vrsta (إِفْعَنْلَلٌ)

إِجْحَنْشٌ = biti trbušast; biti (skoro) punoljetan; إِحْلَنْكٌ = biti tamnocrn; إِسْحَنْكٌ = biti mračan; إِعْفَنْجٌ = brzati; إِعْلَنْكٌ = biti duga i gusta (kosa); إِفْعَنْسَسٌ = biti grbav sprijeda; (إِفْتَفَشٌ، اِنْفَفَشٌ) إِفْفَنْشٌ = zavukavši se u rupu sklopčati se (pauk) i dr.

XV vrsta (إِفْعَنْلَى)

إِحْبَنْطَى = biti kuljav (nadutog trbuha); إِحْرَنْبَى = biti prostran; nakostriješiti se; إِسْلَنْقَى = ležati na leđima; إِعْلَنْدَى = biti krupna, debela (deva).

L. V. Vaglieri iznosi da ovih deriviranih (glagolskih) formi ima negdje oko dvadeset,²³ pa pored ovih razmotrenih 15 vrsta navodi (bez primjera) i oblike: إِفْعَوْلَى i إِفْعَوْلَلٌ. Mi bismo ovdje spomenuli još samo formu: إِفْعَوْعَى, izvođenu iz tzv. krnjih (نَاقِص) trilitera, s nekoliko primjera, kao što su: إِبْلَوْلَى (< بلي) = biti visoka (trava); إِغْلَوْلَى (< غلو) = visoko i bujno izrasti (drvo); إِقْطَوْلَى (< قطو) = 'brzo (sitno) koračati; إِكْلَوْلَى (< كلي) = biti natjeran u bijeg, bježati i dr.²⁴

²² Kod R. Blachère—G. Demombynes, op. cit., str. 72, § 42 pogrešno se navodi paradigma XIII vrste

kao إِفْعَوْلٌ s primjerom إِخْرَوَطٌ u mjesto إِفْعَوْلَلٌ (pa, prema tome, i:

إِخْرَوَطٌ!

²³ Vaglieri, op. cit., str. 138, § 276.

²⁴ Ovu paradigmu إِفْعَوْعَى nismo našli u upotrijebljenim djelima

Ovim smo dali pregled svih najvažnijih izvedenih vrsta glagola u arapskom jeziku deriviranih iz trokonsonantskog korijena. Izloženi su svi najčešći oblici i njihova značenja (aspekti — podvidovi), ali ćemo se u idućem poglavlju još osvrnuti na njih, posebno pak sa semantičkog stanovišta.

III. ZAVRŠNO RAZMATRANJE

Kakav su značaj imale, i još uvijek imaju, ove izvedene vrste (pored raznih ovdje nerazmatranih formi), kako sa svojim glagolskim tako i sa mnogobrojnim imenskim oblicima (koje mi ovdje nismo posebno analizirali), za arapsku leksiku u cjelini? Na to pitanje za sada se može odgovoriti samo djelimično.

Pored vanrednog obilja samih korijena u arapskom (književnom) jeziku, tvorba riječi iz kojih, kako se moglo vidjeti i na razmatranim oblicima, pruža vrlo velike mogućnosti njihova morfološkog grananja, s jedne strane, a na osnovu njih i njihova zaista bogatog semantičkog nijansiranja i suptilizacije, s druge strane. Naravno da su pri tom, iz raznih razloga, postojala i određena ograničenja i u jednom i u drugom smislu. Naime, izvjestan broj ovih formi (kao što je možda još više slučaj sa onim od četiri ili pet radikala) ili je znatno smanjio svoju živu upotrebu ili je tako reći gotovo potpuno postao arhaičan i praktično neupotrebljiv. Tako su prilično ograničene upotrebe IX i XI vrste, dok se od XII do XV i eventualnih daljih vrsta, javljaju samo sporadično pojedini oblici u savremenoj upotrebi. V. Monteil tvrdi čak za VI i VII vrstu da se praktično ne upotrebljavaju (»pratiquement inusitées«),²⁵ što vjerojatno neće odgovarati pravom stanju stvari! On sam ističe da moderni arapski jezik masovno upotrebljava infinitive (noms d'action) izvedenih vrsta, a naročito u tehničkoj i naučnoj terminologiji, ali da ni književnici ne zaostaju u tom pogledu. Davši mnoge primjere za to, on navodi i izvjestan broj infinitiva VI i VII vrste. Po jednoj njegovoj statistici, na 1.300 riječi (izvedenih, između ostalih korijena, i iz 160 trilitera) na infinitive izvedenih vrsta frekvencija javljanja raspoređena je ovako: II (35 puta), V (24), III (21), IV (19), VIII (19), X (16), VI (9) i VII (5).²⁶

Ti se podaci odnose na savremeni jezik, ali je već za klasični period poznato da se izvedene vrste kod pojedinih korijena javljaju

u ovom radu, ali se primjeri za nju mogu naći u rječnicima (pogledati, npr., u rječniku: Ćubrān Mas'ūd, Al-Rā'id, Mu'ğam luğawī 'ašri, Bairūt 1964, po arapskom alfabetu ili u: T. Muftić, op. cit., pod odgovarajućim korijenima).

²⁵ Vidjeti: Monteil, op. cit., str. 109.

²⁶ Navedeno u: Monteil, op. cit., str. 111; a velik broj infinitiva (noms d'action) odn. masdara izvedenih vrsta (II—X), naročito iz domena nauke i tehnike iz savremene upotrebe, nalaze se tu na str. 112—116.

u ograničenom broju, tj. zanemarujući i one već tada relativno rijetke vrste (XII—XV), samo u rijetkim slučajevima nalazimo zastupljene sve preostale vrste (II—XI). Tako Jušmanov navodi primjer korijena قَبِلَ (primiti) sa izvedenim vrstama iz njega, ovako: II —

poljubiti; III — sresti, uporediti; IV — ići naprijed; približiti se; V — primiti; VI — sresti se; VII — biti primljen, VIII — primiti; IX i XI — biti okrenuto prema nosu (oko) i X sresti, predstojati.²⁷ On je tu naveo samo najvažnija i najčešća značenja koja se u tim vrstama javljaju. Međutim, kad bismo uzeli neki opširniji rječnik arapskog jezika, naišli bismo i kod tog korijena, kao i kod mnogih drugih, na još mnogo drugih značenja, kako onih koja smo spomenuli pri našem razmatranju tako, kod pojedinih korijena, i još izvjestan broj značenja specifičnih samo za njih odn. za pojedine iz njega izvedene vrste. Navedimo za to jedan primjer! Korijen خَضَرَ ima osnovno značenje »zelen«, pa u I vrsti glagol خَضِرَ znači: biti zelen, (za)zelenjeti se, koje značenje imaju i izvedene vrste: IX — اِحْضَرَ, XI — اِحْضَارٌ i XII — اِحْضَوْضَرٌ (s eventualnim nijansiranjem u pogledu intenziteta). Direktniju povezanost s tim osnovnim značenjem imaju dalje značenja, i to: u I vrsti glagol خَضِرَ takođe = bujno izrasti (žito); II — خَضَرَ = zeleno obojiti; zasijati, obraditi (zemlju); III — خَاصَرَ = prodati još zelene (nedozrele) plodove; IV — اَخْضَرَ = učiniti bujnim (bilje = natapanjem); VIII — اِخْتَضَرَ = jesti zeleno (voće), pokositi zelenu (travu); IX — اِحْضَرَ = biti tamna (noć), postati gušća (tama), zacrnjeti se (brkovi) — jer اَخْضَرَ, pored osnovnog značenja = zelen, može označavati i slične boje, kao: crn, taman, plav i dr. Neka značenja ovog korijena zasnivaju se na figurativnoj upotrebi osnovnog pojma, pa su se tako razvila slijedeća takva značenja u nekim izvedenim vrstama: II — خُضِرَ biti blagoslovljen, imati sreće u; V — تَخَضَّرَ = biti osvježeno, okrijepljeno (srce); VIII — اِخْتَضَرَ = prije punoljetnosti (polne zrelosti) deflorirati, silovati i (u pasivu) — اِخْتَضِرُ = mlad umrijeti. Konačno, kod nekih značenja teško

²⁷ Vidi: Jušmanov, op. cit., str.

29 (Primečanie).

(ili nikako ne) možemo naći vezu s naznačenim osnovnim pojmom, ukoliko to (za neka značenja) nije bio neki drugi. Tako već u I vrsti, glagol **خَضَرَ** znači: posjeći (palmu), zatim VIII — **اِخْتَضَرَ** = odsjeći (uho), a IX — **اِخْضَرَ** = biti odsječen. Osim toga u VIII vrsti — **اِخْتَضَرَ** nalazimo značenja: nositi (teret) i ukrotiti (devu).²⁸

Kod drugih korijena naišli bismo svakako i na druga njima specifična značenja nastala njihovim posebnim semantičkim razvojem ili pak inače uslovljena i raznim drugim okolnostima. Jedna od tih je kvalitet samog osnovnog značenja i mogućnost njegove semantičke diferencijacije već u samom početku (kao što je, npr., njegova figurativna upotreba). Dalje je vrlo čest slučaj da postoji više polaznih značenja u I vrsti ili pak kod imenskih oblika od kojih se tvore pojedine izvedene vrste i njihova posebna značenja u tim slučajevima. I same pak izvedene vrste, koliko god svojom donekle ustaljenom semantikom ograničavaju broj u njima upotrebljavanih značenja, ipak pružaju mogućnosti za dalje nijansiranje, kako osnovnog značenja dotičnog korijena, tako i najvažnijih aspekata pojedine izvedene vrste.

Na osnovu spomenutog obilja korijena i iz njih deriviranih formi, te semantičke raznolikosti izvedenih vrsta, dolazilo je, i još uvijek dolazi, i do poznatih semantičkih pojava: jednakosti značenja riječi (sinonimija), njihove međusobne suprotnosti (antonimija) te upotrebe dvaju i više raznih značenja uz jednu te istu riječ (polisemija). U našem kontekstu nismo mogli obratiti pažnju i na tu značajnu stranu semantičke strukture izvedenih vrsta promatranih sa stanovišta određenog uzajamnog djelovanja na semantičke promjene i razvoj razmatranih formi, ali to pitanje svakako zaslužuje jednu detaljniju analizu.

Kao i na drugim područjima jezika, tako se i u ovom odvijaju razni procesi koji nekad djeluju i u sasvim suprotnim smjerovima. Mogli smo, naime, zapaziti na jednoj strani tendenciju postepenog gubljenja ili potpunog odumiranja (arhaiziranja) izvjesnih formi. To se dešavalo djelimično iz fonetsko-morfoloških razloga, zbog kakofonije i složenosti tih pojedinih oblika, ili, pak, iz semantičkih razloga, zbog toga što su neki oblici imali takva manje važna ili uobičajena značenja koja su mogli preuzeti i drugi morfološki jednostavniji i fonetski podesniji već postojeći oblici (otuda ona zapažena pojava da razne izvedene vrste često imaju međusobno podudarna ili neznatno izdiferencirana značenja).

S druge strane, dobar dio izvedenih vrsta još uvijek je ne samo u živoj upotrebi, s preuzetim osnovnom značenjem iz ranijih raz-

²⁸ Sva ova značenja izvedenih vrsta iz korijena **ḫ-ḏ-r** pogledati u

T. Muftić, op. cit., sv. I, str. 882, prva kolona zdesna.

vojnih stadija arapskog jezika, nego su mnoge od njih vrlo produktivne i u najnovije doba jer svojim već postojećim semantičkim bogatstvom pružaju velike mogućnosti za obilježavanje novih pojmova u svim oblastima savremenog života, a posebno na polju tehnike i nauke. Mogućnost i daljeg semantičkog razvoja, daljeg nijansiranja postojećih značenja i stvaranja novih, nije možda neka teoretska pretpostavka, nego živi i nezaustavljivi proces koji je neprestano na djelu i u ovoj oblasti jezičkih, a posebno semantičkih pojava, odražavajući stvarnost života i stvarajući stalno nove uslove za jezički razvoj u daljem njegovom toku u budućnost.

SEMANTIKA IZ TRILITERA IZVEDENIH VRSTA ARAPSKIH GLAGOLA

Re z i m e

Arapski (klasični) jezik leksički (a i morfološki) je najbogatiji među svim semitskim jezicima. Na to ukazuje već vanredno bogatstvo u samim korijenima čiji broj iznosi blizu 10.000. Od njih su svakako najbrojniji i najvažniji korijeni sa po tri korijenska suglasnika odn. radikala (kijih u arapskom može biti od 1—5). Takvih korijena tj. trilitera (po našim podacima na građi rječnika »Lisānu-l-'Arab« od Ibn Manzūra) ima 6.723. Drugi po brojnosti i važnosti su korijeni sa po četiri radikala tj. kvadrilitere, kojih u spomenutom rječniku ima 2.516. U arapskom se glagoli mogu izvoditi samo od ove dvije vrste korijena. Dalja morfološka tvorba daleko je razvijenija kod trilitera i ona će nas jedino, u izvjesnoj mjeri, zanimati u ovom radu, ali će njegovo težište biti na semantici iz trilitera tzv. izvedenih (glagolskih) vrsta i, donekle, njihovih nominalnih derivata.

U ovom radu prvo smo bacili letimičan pogled (I Uvodni osvrt na osnovnu vrstu, str. 37) na prvu ili osnovnu vrstu arapskih glagola izvedenih iz trokonsonantskih korijena. Već u njoj, na osnovu različite vokalizacije, od istog korijena mogu se obrazovati različiti glagoli koji se pored te morfološke razlike mogu diferencirati i u semantičkom pogledu.

Tom unutrašnjom fleksijom tj. alternacijom samog vokalizma u I vrsti se tvore i pasivni oblici koji takođe donose određene promjene u nijansiranju osnovnog značenja neke trilitere.

Na to značenje utječe i rekcija nekog glagola, kako u prvoj tako i u izvedenim vrstama, tj. okolnost da li se on upotrebljava kao prelazan ili neprelazan, bez prijedloga ili s jednim ili više prijedloga koji mogu u manjoj ili većoj mjeri izmijeniti njegovo osnovno, prvobitno značenje ponekad čak i u sasvim suprotnom smislu.

Uz to treba imati u vidu da vrlo često pojedini glagol već u prvoj vrsti može biti poliseman tj. imati po dva i više osnovnih

značenja. To je, između ostalog, moglo nastati kao posljedica specifičnog semantičkog razvoja dotičnog glagola ili eventualno konvergencijom dvaju prvobitno morfološki različitih korijena tako da usljed njihova fonetskog izjednačenja nije došlo i do semantičke jednakosti nego su njihova ranija različita značenja ostala i dalje sačuvana i u živoj upotrebi.

Za ono što kod nas u arapskoj gramatici nazivamo »izvedene vrste« (ruski: proizvodnye porody) u arabističkoj literaturi postoje nazivi »derivirane forme« ili »teme« (themes) odn. »osnove« (stems).

U drugom poglavlju rada (II Izvedene vrste, str. 39) najprije se kratko govori o etimologiji tih deriviranih formi [a] Etimologija njihovih oblika, str. 39], jer je to pitanje redovno opširno obrađeno u svim normativnim gramatikama arapskom jezika. Ovdje je dat pregled izvedenih oblika (osnova) prema djelu: An introduction to the comparative grammar of the Semitic languages by S. Moscati, A. Spitaler, E. Ullendorff, W. von Soden (Wiesbaden 1964, pp. 122—130).

U drugom dijelu ovog poglavlja [b] Semantika izvedenih vrsta, str. 42] najprije se ukazuje na to da se izvedeni oblici tvore iz osnovne vrste (na razne načine tvorbe: alternacijom vokalizma, afiksacijom, prolongacijom određenih vokala, geminacijom drugog ili trećeg radikala ili njihovom reduplikacijom). Neke osnove izvedene su sekundarno iz drugih takvih osnova kao što je slučaj sa: V < II, VI < III i XI < IX. Drugi način izvođenja ovih formi je iz nekih nominalnih oblika i konačno još jedan gdje je novi glagol nastao na osnovu neke sintagme ili čitave formule odn. rečenice uzevši iz njih za njegovu bazu neke karakteristične konsonante i uzevši ih za radikale tog novog glagola.

Potom je dat opširan i pojedinačan pregled svih tih izvedenih osnova (od II—XV) sa najvažnijim aspektima koji se javljaju kod tih deriviranih glagola uz dovoljan broj konkretnih primjera za ilustraciju raznovrsnih značenja i njihovih nijansi uz svaku pojedinu osnovu.

U posljednjem poglavlju rada (III Završno razmatranje, str. 58) pokušalo se ukratko odgovoriti na pitanje o važnosti ovih formi i njihova proučavanja naročito u semantičkom pogledu. I pored toga što je ovim oblicima (naročito u morfološkom pogledu) posvećivana dosada određena pažnja kao i usprkos toga što su neki od ovih oblika postali sasvim arhaični ili su potpuno izašli iz žive upotrebe (naročito oni od XII—XV vrste, pa zatim IX i XI, a donekle i VI i VII vrsta), oni po svojoj važnosti i upotrebi i u savremenom arapskom književnom jeziku zaslužuju da se njihovu proučavanju posveti još veća pažnja nego što je to dosada učinjeno, a osobito pitanju njihove semantičke strukture i daljim tendencijama njihova razvoja. Naime, dobar dio ovih izvedenih oblika još uvijek je u živoj, svakodnevnoj upotrebi, mnogi su još vrlo produktivni dajući

tako obilje termina i riječi uopće za nove pojmove iz nauke i tehnike, ali svakako i u drugim domenima života. Mnogi od ovih oblika pružaju mogućnost za dalje nijansiranje njihovih značenja u skladu sa općim tokom semantičkog razvoja arapskog jezika koji se prilagođava novim potrebama zadovoljavajući ih u velikoj mjeri što će svakako biti još efikasnije ukoliko se tom razvoju posveti i svjesna, aktivna i dovoljna briga u njihovu izučavanju i primjeni u savremenoj jezičkoj praksi i u ovoj oblasti arapske leksikologije u okviru arapskih studija u cjelini.

SEMANTICS OF ARABIC VERBAL STEMS DERIVED
FROM TRILITERAL ROOTS

S u m m a r y

The Arabic (classical) language lexically (as well as morphologically) is the richest among all the Semitic languages. The extraordinary wealth of roots, the number of which amount to 10.000, testifies to that. The most numerous and most important among them are definitely the roots with three root-consonants, or radicals (of which there can be from 1—5 in Arabic). There are 6723 such roots, i. e. trilaterals (according to our data on the basis of the corpus of »Lisānu-l-'Arab« dictionary by Ibn Manzūr). The second, by their number and importance, are the roots with four radicals, i. e. quadrilaterals, of which there are 2516 in the mentioned dictionary. In Arabic the verbs can be derived from these two kinds of roots only. Further morphological derivation is far more developed in trilaterals, and it will be dealt with in this paper only partially, while the present work mostly deals with the semantics of the (verbal) forms derived from trilaterals, and up to a point, their nominal derivatives.

The first part of the paper (I. Introductory review of the basic group, p. 37) deal briefly with the first and the basic form of Arabic verbs derived from trilateral roots. In that group, on the basis of different vocalisation, various verbs can already be formed from the same root, which beside that morphological difference, can also differ semantically. By that inner flexion, i. e. alternation of the vocalism itself in the first group, the passive forms which also bring in certain changes in the shades of the basic meaning of some of the trilaterals are formed.

Also the rection of a verb affects considerably the meaning, both in the first, as well as in the derived classes; the fact, whether it is used as a transitive or an intransitive verb without a preposition, or with one or more prepositions, which more or less can change his basic, original meaning sometimes even make it to mean something quite opposite.

Besides, one should keep in mind that very often a certain verb can be polysemous, i. e. can have two or more basic meanings. That could, among other things, be the result of the specific semantic development of that verb, or possibly, by convergence of the two originally morphologically different roots, so that, because of their being phonetically identical, does not mean that they are also semantically identical, but that their previously different meanings have remained intact as a part of the living usage.

For that which the Arabic grammar calls »the derived classes« (Russian: *proizvodnye porodny*), there are terms »derived forms« or »themes« or »stems« in Arabistic literature.

The second chapter of the paper (II. Derived classes, p. 39) deals briefly with the etymology of those derived forms [a] Etymology of their forms, p. 39], because that problem is regularly given at great length in all the normative Arabic grammars. Here, the survey of the derived forms (stems) is given according to the work: *An Introduction To the Comparative Grammar of the Semitic Languages* by S. Moscati, a Spitaler, E. Ullendorff, W. von Soden (Wiesbaden 1964, pp. 122—130).

In the second part of this chapter [b] Semantics of the derived classes, p. 42] it has first been pointed out to the fact that the derivatives are formed from the basic form (in various derivative ways: alternation of the vocalism, affixation, prolongation of the certain vowels, gemination of the second or the third radical or their re-duplication). Some bases were derived in a secondary way from other such stems, such as: V < II, VI < III, and XI < IX. The other way of derivation is that from some nominal forms, and finally there is another one — the new verb being created on the basis of a syntagma or the entire formula, or sentence, taking as its basis some characteristic consonants as the radicals of the newly formed verb.

Then a detailed and individual survey of all those derived stems (from II—XV) with most important aspects appearing in those derived verbs are given, with a sufficient number of the concrete examples to illustrate the various meanings and their shades with every single stem.

The brief discussion on the importance of these forms and the study of them, especially from the semantic point of view, has been attempted in the last chapter of the work (III. Final considerations, p. 58). Besides the fact that certain attention has been paid to these forms (especially from the morphological point of view), and in spite of the fact that some of these forms have become quite archaic, or have fallen into disuse (especially those from XII—XV class, then the IX and XI, and both VI and VII up to a certain degree), by their importance and usage in the contempo-

rary literary Arabic they deserve greater attention than they have been given so far, and it is especially true concerning their semantic structures and further tendencies of their development. Namely, a greater part of these derived forms is still in a living, everyday usage, many of them are still very productive, offering thus an abundance of terms and words in general, for the new concepts in science and technology, as well as in other domains of life.

Many of these forms offer the opportunity for creation of further meanings in accordance with the general trend of the semantic development in Arabic, which is being adapted to a great extent to meet the new needs. This process will definitely become still more efficient, should the development be given conscious, active and sufficient care in the study and application of these words in the modern usage, as well as the study of Arab lexicology within the Arab studies in general.